

УДК 130.2

Слівінська Аліна Францівна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Київського національного університету
культури і мистецтв
alina.slivinska@gmail.com

ГОСТИННІСТЬ У ФІЛОСОФІЇ І. КАНТА: АНТРОПОПОЛОГЧНИЙ ВІМІР

У статті представлена спроба теоретичного осмислення кантівської лінії пояснення сутності гостинності, яка спирається на розкриття антропологічного змісту поняття гостинності і його істотних ознак. Особливу увагу приділено кантівському обґрунтуванню можливостей і механізмів подолання недоброзичливої природи людини в контексті гостинної поведінки. У світлі концепції І. Канта проаналізована універсальність гостинності та обґрунтована необхідність дотримуватися принципів «всезагальної гостинності» у взаєминах між людьми.

Ключові слова: І. Кант, антропологічна модель гостинності, «вічний мир», війна, гостинність, «всесвітня гостинність», «космополітичне право».

Сливинская Аліна Францевна,
кандидат философских наук,
доцент кафедры философии
Киевского национального университета
культуры и искусств

ПРОБЛЕМА ГОСТЕПРИИМСТВА В ФИЛОСОФИИ И. КАНТА: АНТРОПОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

В статье представлена попытка теоретического осмысления кантовской линии объяснения сущности гостеприимства, опирающаяся на раскрытие антропологического содержания понятия гостеприимства и его существенных признаков. Особое внимание удалено кантовскому обоснованию возможностей и механизмов преодоления недоброжелательной природы человека в контексте гостеприимного поведения. В свете концепции И. Канта проанализирована универсальность гостеприимства и обоснована необходимость придерживаться принципов «всеобщего гостеприимства» во взаимоотношениях между людьми.

Ключевые слова: И. Кант, антропологическая модель гостеприимства, «вечный мир», война, гостеприимство, «всемирное гостеприимство», «космополитическое право».

Slivinska Alina, Ph.D. in Philosophy,
Assistant Professor of the Philosophy chair,
Kyiv National University of Culture and Arts

HOSPITALITY IN PHILOSOPHY OF IMMANUEL KANT: AN ANTHROPOLOGICAL DIMENSION

Due to the increased global attention to the human problems the philosophical anthropology, one of the founders of which is Kant, becomes the leading area of the hospitality theoretical understanding covering a wide variety of issues of the guest treatment on the personal level, as well as relations between states and state associations.

The armed confrontations, «hybrid» wars, terrorism threats, the spread in the world of radical ideas, fundamentalism and xenophobia have resulted in large humanitarian crisis and caused the rise in number of refugees and displaced persons. All these processes fundamentally alter the nature of the modern world's sociocultural reality and lead to "the sociality's degradation".

The article attempts to clarify the concepts of Kantian approach to understanding the essence of hospitality. The emphasis is placed on the anthropological dimension of the issue.

Kant considers the issues related to hospitality in such works as «Metaphysics of Morals» treatise «Perpetual Peace», «Anthropology from a Pragmatic Point of View» and some others.

Immanuel Kant's theoretical reflection on the hospitality phenomenon went beyond the force field of educational ideas and stories, attitudes and public sentiment and resulted in the awareness of this phenomenon as of the cultural universal and essential principle of human existence. This principle is directly associated with moral requirements and behavioral standards, with human feelings of honor and dignity. Kant begins his analysis from the hospitality's deep origins and its role in the preservation of human life. He considers the times when a stable "no hostility" (or even a «perpetual peace») state depends on the human's ability to implement the idea of "universal hospitality" which along with human rights provide the fundamental principles for human and societal life.

Kant considers the main humans' problem to be the «malevolent sociability» which sets between people during their interaction. This feature, according to the philosopher, is based on such natural human characteristics as arrogance, selfishness, greed and haughtiness. According to the nature's plan all of them lead to unfriendly atmosphere of unfulfilled rivalry between human beings, since they need one another, because one cannot hug himself – for this he needs another human. This rivalry creates problems, causes fights and makes people, according to Kant, not only angry, but also unhappy. However, paradoxically, this natural antagonism brings to life and enhances the development of humans' abilities and drives a social development.

Kant draws attention also to the existence of more hospitable and less hospitable nations – the fact unambiguously associated with feelings and emotions specifics, national features and the ability of judgment. Nevertheless, under any circumstances, a human, as a free and self-sufficient person, adheres in his dealings with other people to the principles of rationality which embodies "the culture of reason". The duty of hospitality amounts in the ideas of dignity and human freedom which form a framework for legal order.

Kant's hospitality is conditional and limited with the visiting time and the guest's behavior. Regulations according to which «[master] may refuse to receive him [foreigner] when this can be done without causing his destruction; but, so long as he peacefully occupies his place, one may not treat him with hostility» provide the evidence that Kant's hospitality comes in force as a legal abstraction of law, within which regulation and standardization takes place.

At the same time Kant understands the difference between the concept of hospitality and the stated minimum no hostility towards the stranger: «It is not the right to be a permanent visitor that one may demand. A special beneficent agreement would be needed in order to give an outsider a right to become a fellow inhabitant for a certain length of time. It is only a right of temporary sojourn, a right to associate, which all men have. They have it by virtue of their common possession of the surface of the earth, where, as a globe, they cannot infinitely disperse and hence must finally tolerate the presence of each other. Originally, no one had more right than another to a particular part of the earth».

From a legal perspective the Kant's judgment of hospitality is swinging between the right to be a permanent visitor and a right of temporary sojourn, adhering to the latter. Hospitality is conditional on the stranger's «good behavior». Whether he can expect to get the right for temporary sojourn depends on his promise to obey the rules of «good tone» and on how he is committed to confirm this promise.

In Kant's philosophy the universalization of hospitality, its direct relationship and interdependence with the law and ethical principles are determined by understanding of the "moral propensity to evil" inherent to every human being, even the best. Kant writes: «The difference, whether the human is good or evil, must not lie in the difference between the incentives that he incorporates into his maxim (not in the material of the maxim) but in their subordination (in the form of the maxim)». There is therefore a need for clear construction of the moral law, i.e. categorical imperative, to guide the person in his life and work, acknowledging that there is nothing higher than «the starry sky above me and the moral law within me».

The Kantian philosophical concept of hospitality takes different dimensions: anthropological, ethical, legal and cultural. Kant envisaged a world in which all members of the human race would become participants in a civil order and enter into a condition of "lawful association" with one another. For Kant, the ideal citizen is the one who understands the essence of universal hospitality and adheres to its principles. Such a citizen is not only a keystone of the tolerant attitude to others but also a clear indicator of civilization development.

Key words: Kant, anthropological model of hospitality, «perpetual peace», war, the hospitality, «universal hospitality», «cosmopolitan law».

Відомий американський вчений-орієнталіст арабського походження, основоположник постколоніальної теорії в роботі "Культура й імперіалізм" Е. Саїд, аналізуючи чисельні катастрофи і випробування, які випали на долю людства в XX ст., доходить висновку, що XXI ст. має стати століттям Antropos, людини в усій її повноті як біологічної і соціальної істоти, але обов'язково такої, яка осяяна світлом духовності [1]. Зростання уваги до проблем людини в XXI ст. перетворює філософську антропологію, одним із фундаторів якої є I. Кант, на один із провідних напрямів теоретичного осмислення питань гостинності від індивідуального прийому гостей на особистісному рівні до взаємовідносин на рівні держав і державних об'єднань.

Збройні протистояння, «гібридні війни», загроза тероризму на тлі поширення фундаменталізму, ксенофобії в різних регіонах світу призводять до гуманітарної катастрофи, спричиняють зростання числа біженців, мігрантів. Всі ці процеси докорінним чином змінюють соціокультурну реальність сучасного світу, зумовлюють «деградацію соціальності» [2, с. 159], провокують «впадіння в архаїку» [3]. Тобто спричиняють появу чисельних цивілізаційних викликів від здатності відповіді на які залежить майбутнє людства. У зв'язку з цим питання про «право відвідин», а особливо «право загального володіння земною поверхнею», які поставив Кант більше ніж двісті років тому, виявилися найгострішими в практичній політиці різних держав світу і особливо європейських.

Актуальністю досліджуваної проблеми і зумовлена мета дослідження – з'ясування особливості кантівського підходу до розуміння сутності гостинності, акцентуючи увагу, при цьому, на її антропологічному вимірі.

В контексті дослідження, слід звернути увагу на зміст антропологічної моделі гостинності І. Канта, її місце і роль у реалізації концепції «вічного миру».

Проблему гостинності в аспекті філософії права І. Канта розглядають вітчизняні та зарубіжні вчені Ю. Кушаков, С. Максимов, Е. Соловйов, Й. Краузе, А. Гулига. В межах аналізу політичної філософії І. Канта Г. Арендт звертається до питання гостинності задля з'ясування причин, що привели до катастрофічних подій ХХ ст. І така постановка питання залишається значною мірою актуальною і сьогодні. Ідею всезагальної гостинності І. Канта в ракурсі філософських проблем сучасної цивілізації і шляхів їх вирішення розглядають філософи Н. Мотрошилова, Ю. Габермас., Ж. Дерріда, У. Бек. Вплив ідеї всезагальної гостинності на основні парадигми міжнародних відносин досліджує А. Саліков. Гостинність в аспекті етичної проблематики розглядають Р. Апресян, А. Гусейнов. М. Кастиллю розглядає кантівську модель космополітизму в контексті сучасних європейських проблем, аналізує космополітизм як європейську політику і виявляє її вплив на формування ідентичності. В цьому аспекті розкриває проблеми "негативної ідентичності". Російський філософ Б. Марков аналізує роботи І. Канта, пов'язані з гостинністю в аспекті ксенофілії і зацікавленості сучасної філософії проблемою «Чужого», «Іншого». Російський культуролог С. Зенкін акцентує увагу на зв'язку культури і гостинності у І. Канта. Осмислення гостинності в контексті концептуалізації цього явища в культурології торкається В. Прима, антропологічний вимір гостинності розглядає В. Русавська.

І. Кант в своїй філософській доктрині розділяє єдиний розум метафізичної традиції на теоретичне пізнання, практичний розум і естетичну здатність судження. "Коперніканський переворот", здійснений німецьким філософом, відкриває нові ракурси осмислення наявних проблем і перспектив їх розв'язання, дозволяє висунення нових ідей, а старим надавати новогозвучання. До числа останніх належить ідея "вічного миру", дієвим засобом досягнення якого виступає у І. Канта всезагальна гостинність.

Питання, пов'язані з гостинністю, І. Кант розглядає в таких роботах як "Метафізика вдач", трактат "До вічного миру", "Антропології з прагматичної точки зору" та деяких інших. Теоретична рефлексія І. Канта над явищем гос-

тинності виходила поза межі силового поля просвітницьких ідей і сюжетів, установок і суспільних настроїв, що започаткувало усвідомлення цього феномену як однієї зуніверсалій культури і як сутнісного принципу буття людини, безпосередньо пов'язаного з моральними приписами і нормами поведінки, почуттями людської гідності, честі. А сама гостинність, саме завдяки І. Канту, як вважає С. Зенкін, стає однією з ознак становлення сучасного, модерного суспільства [4]. І. Кант вдається до аналізу глибинних витоків гостинності. Розглядає її роль у збереженні життя людини, її доходить до того часу, коли від здатності людини реалізувати ідею "всезагальної гостинності", що разом з правом стає найвищим принципом організації життєдіяльності людської спільноти, залежить досягнення якщо і не "вічного миру", як кінцевої мети людського роду, то принаймні стабільної "не ворожості" у ставленні до інших. У зв'язку із загрозою "нового варварства" в сучасному світі актуалізується питання про природу людини, якій І. Кант приділяє значну увагу в "Антропології з прагматичною точкою зору". Варто зауважити, що в поняття людської природи мислителі включали переважно ті якості індивіда, які вважалися гідними людини, оскільки виходили з того, що вона "вінчає" в межах однієї концепції тваринний світ, а в межах іншої є "вищим" творіння Бога. Як правило ієрархія властивостей вибудовувалася у відповідності до конкретної епохи. При цьому часто малися на увазі такі ознаки, які висунула на перший план певна епоха. На початку Нового часу до природжених властивостей людини, її сутнісних особливостей, відносили прагнення до свободи, збереження життя, здоров'я, власності, розумність чи раціональність, активність і самостійність дій.

Однак, в будь-якому випадку "людина взагалі" вважалася вільною, самодіяльною істотою, носієм розуму і справедливості Уявлення І. Канта про природу людини, першу і реальну сторону її ества дещо відрізнялися і пов'язувалися з її природженою склонністю до зла. В "Антропології..." філософ з сумом констатував наявність у людини "...склонність до зла, яка пробуджується так невимушено і так рано, як тільки людина починає користуватися своєю свободою, і тому може розглядатися як вроджена, то людину з її характером варто визнати від природи злою..." [5, 577]. Н. Мотрошилова з цього приводу наводить тезу І. Канта про "криве дерево", з якого зроблена людина, що робить неможливим виточити з нього нічого прямого і тому від реальних, конкретних людей і не слід чекати дуже багато, бо те, з чого їх "виточили" природа і історія (тваринні інстинкти, варварська передісторія), не вселяє надію на легку перемогу позитивних цивілізаційних начал [6]. Антропологічна природа зла ускладнює формування у людини моральних чеснот, а відтак і реалізацію принципів гостинності.

В іншій своїй роботі "Ідея всезагальної історії у всесвітньо-громадянському стані" І. Кант називає головною проблемою людей "недоброчесну товариськість", яка встановлюється між ними під час взаємодії.

Ця особливість, на думку філософа, ґрунтуються на таких природних властивостях людини, як «зарозумілість», себелюбство, своєкорисливість, жадібність, а, відтак, і демонстрація свої зверхності над іншими людьми. Все це, відповідно до задуму природи, і провокує недоброчесну-товариський стан незадоволеного суперництва між людськими істотами, оскільки людина не може обійтися

сама себе, для цього їй потрібна інша людина. Таке суперництво породжує проблеми, спричиняє боротьбу і робить людину, як вважає І. Кант, не тільки злою, але й нещасною. Однак парадоксальним чином цей природний антагонізм пробуджує до життя і сприяє розвитку її моральних здібностей та є рушійною силою суспільного розвитку. «Уся культура і мистецтво, які прикрашають людство, найкращий суспільний устрій – все це плоди нетовариськості, яка в силу власної природи сама примушує дисциплінувати себе і тим самим повністю розвивати свої природні задатки» [7, 28].

Умовою, яка сприяє розгортанню такого антагонізму, а відтак і стимулюванню всіх закладених природою в людині задатків є свобода. Основною і в той же час вищою і найбільш незалежною здатністю людини є розум, а сам розум існує тільки через людське спілкування. І. Кант вважає, що "природа захотіла", щоб людина, будучи діяльною і вільною істотою розвивала усі, закладені в ній природою задатки, виключно з самої себе і завдяки власному розуму. Володіння собою, панування розуму над пристрастями і афектами, дозволяє поступово цивілізувати власну природну сутність.

Німецький мислитель наголошує на тому, що в реальному житті, необхідно враховувати «недоброзичливу товариськість», а не на якусь первинну, притаманну нібито від природи любов індивіда до всього людського роду. Однак, це не означає, що «практичний розум» (етика, філософія права і історія) в своїх принципах і вимогах повинні пристосовуватися до "кривого дерева" людської природи. "Поведінка людина може бути варварською, але вимоги до неї від імені цивілізації необхідно пред'являти найвищі – і пред'являти при цьому абсолютно і непоступливо" – пише Н. Мотрошилова [3, 166]. Згідно з І. Кантом, необхідно проголосити основою життя і діяльності людини вищий і чистий принцип обов'язку – категоричний імператив, що жорстко і однозначно орієнтує індивідів на дотримання загальних моральних принципів. Німецький філософ стверджує, що покликання людини "полягає в безперервному русі вперед до кращого" і забезпечують такий рух гуманістичні принципи, одним з яких і є гостинне ставлення до гостя, Іншого [5, 577].

У роботі "Антропологія з прагматичної точки зору" І. Кант висуває «наступні принципи чи максими мислення»: самостійний, вільний від примусу спосіб мислення, широта мислення як здатність рахуватися з думками інших і тому "мислити себе на місці іншого"; поступовість, логічність мислення [5, 470].

Принцип "мислити себе на місці іншого", безпосередньо пов'язаний з відповідною гостинною поведінкою стосовно інших, і стає підґрунтям для такої ж поведінки з боку цих інших, що забезпечує високий рівень культури спілкування і гостинності. І. Кант вважає, що дуже добре, коли люди навіть виявляючи позірну, нещирю "симпатію, повагу до інших, скромність, безкорисливість" поводяться цивілізовано, так як прийнято в світі. І висловлює надію, що "врешті-решт чесноти, які вони позірно виявляли протягом тривалого часу поступово можуть дійсно пробудитися і стати переконанням" [5, 383-384].

І. Кант також звертає увагу на те, що є більш гостинні нації і менш гостинні, і пов'язує це з особливостями характеру, специфікою відчуттів та емоцій, із здатністю судження [5, 562-576]. Але за будь яких обставин людина, будучи

вільною і самодостатньою особистістю, в своїх стосунках з іншими людьми керується принципом раціональності як уособленням "культури розуму". Обов'язок гостинності випливає із уявлення про гідність і свободу людини, яке є первинним пунктом правового порядку. І. Кант в "Антропології..." велику увагу приділяє застіллю не лише як одній з культурних форм спілкування, а як самостійному і унікальному культурному феномену [5, 523-529]. На основі узагальнення форм застілля як різновиду соціальної дії філософ розробляє правила поведінки, етикетні норми, дотримання яких всіма його учасниками приносить не тільки тілесне, фізичне, а й моральне задоволення. В основі спільної трапези – довіра між людьми, яку І. Кант уподібнює давньому звичаю гостинності, згідно з яким всім, хто їв за одним столом "...по праву гостинності гарантована безпека від будь-якого замаху. спільна трапеза за загальним столом розглядається як формальність договору про взаємну безпеку" [5, 528]. А в результаті і між державами встановлюється співробітництво і взаємна гостинність.

В "Метафізиці вдач" І. Кант відносить гостинність, поряд з людинолюбством, дружбою, товариськістю, скріботою, співчуттям шанобливістю, прощенням до другого типу обов'язкових доброчинностей, які визначають відношення до інших людей [8]. У трактаті "До вічного миру" І. Кант стверджує, що прагнення людей до багатства, процвітання та свободи не менш сильне, ніж природне бажання до самоствердження і домінування над іншими. А війна, незважаючи на те, що є природним станом, суперечить і свободі, і процвітанню. І тому людина, яка досягла певного рівня свободи і забезпечила собі і своїм близьким відповідний рівень благополуччя, завжди буде думати, зважувати всі можливі втрати перш ніж розпочне війну. Тому що, навіть при перемозі в конкретному військовому конфлікті, суспільство, в якому більшість складають за-безпечені власники, як правило, багато чого втрачає. А іншою формуєю стосунків для таких людей, більш прийнятною, звичайно, є міжнародна торгівля і відповідні відносини, які складаються в міжнародній торгівлі. І тому задля власної безпеки людина розробляє правила взаємовідносин з іншими людьми, серед яких і правило гостинності – доброзичливого ставлення до інших, укладання угод і їх дотримання. І. Кант висловлює впевненість, що рано чи пізно розвиток зв'язків між країнами, світова торгівля, побудована на принципі загальної гостинності, можуть привести до зменшення чисельності війн і навіть до повного їх зникнення на землі. Це уявлення було покладене в основу ліберального підходу до міжнародних відносин. У "Критиці чистого розуму" І. Кант сформулював універсальне поняття культури, яке протиставив природі і, тим самим, заклав теоретико-методологічне підґрунтя розуміння гостинності як універсалії культури і започаткував культурологічний підхід до її розгляду.

У трактаті "До вічного миру" універсальність тлумачення гостинності виводиться на новий рівень і обґруntовується необхідність дотримання "всезагальнії гостинності" у взаєминах між людьми природними умовами, фізичною обмеженістю площин земної поверхні: "... на [земній поверхні], як на поверхні кулі, люди не можуть розсіятися до нескінченості і тому повинні терпіти сусідство інших" [9, 276]. Право відвідування належить усім людям як право розглядати себе як відвідувача, що випливає із спільного володіння земною по-

верхнею [9, 276]. Що ставить І. Канта біля витоків "антропологічної моделі" гостинності. С. Зенкін з цього приводу пише: "Антропологічну модель взаємного обміну візитами він прагне узагальнити, розповсюдивши на все людство в майбутньому, - але тим самим неявним чином вводиться поняття універсуму" [4]. Постійні переміщення людей, їх повсякденна соціальна взаємодія означають, що людина не може уникнути контактів з іншими у якості господаря чи відвідувача чужих країн. Звідси випливає необхідність знайти формулу цивілізованого регулювання відносин між державами і гостями, "відвідувачами", які перетинають кордони останніх. А для цього необхідна розробка правових норм, "космополітичного права" заснованого на принципі всесвітньої гостинності [9, 276]. Характерно, що І. Кант і в трактаті підходить до розуміння гостинності не через любов до людини, не філантропію чи благодійність, а вважає це питанням права і повсякденної поведінки: "...мова йде не про філантропію, а про право, і гостинність – означає право [будь-якого] чужинця на те, щоб з ним в країні, в яку він прибув, не ставилися як до ворога [Йому можуть не дозволяти перебування в країні, якщо] це не загрожує загибеллю, але, якщо він мирно живе в ній, то з ним не повинні поводитися вороже. Право, на яке може розраховувати чужинець, - це не право гостинності (для цієї мети був би необхідний особливий дружній договір, згідно з яким чужинець на певний час ставав членом вдома)" [9, 276]. Гостинність у І. Канта має умовний характер і обмежується як часом перебування, так і поведінкою гостя. Положення, згідно з яким "[Господар] може видворити [прибульця] зі своєї країни, якщо це не загрожує тому загибеллю" [9, 276], є свідченням того, що гостинність у І. Канта набуває юридичної абстракції закону, в межах якого відбувається її регламентація і уніфікація. При цьому Кант розуміє, наскільки поняття гостинності відрізняється від ним же заявленої мінімальної відсутності ворожого ставлення до прибульця: "Право, на яке може претендувати чужинець, – це не право гостинності (для цієї мети був би необхідний особливий дружній договір, який робив би його на певний час членом дому), а право відвідування, що належить усім людям, які усвідомлюють себе членами суспільства, в силу права загального володіння земною поверхнею, на якій, як на поверхні кулі, люди не можуть розсіюватися до нескінченності і тому повинні терпіти сусідство інших; спочатку ж ніхто не має більшого права, ніж інший, на існування в даному місці землі" [9, 276]. Судження І. Канта щодо гостинності в правовому аспекті коливається в діапазоні між правом на гостинність, як на перебування там, де побажає відвідувач, і правом тільки на тимчасовий притулок, але в результаті схиляється до тимчасового відвідування. А гостинність постає як питання "гарної поведінки" з боку чужинця, настільки, наскільки гість обіцяє і дотримується правил "хорошого тону", він може сподіватися отримати "право тимчасового відвідування" [9, 276].

Висновки. У філософії І. Канта універсалізація гостинності, її безпосередній зв'язок і взаємообумовленість з етичними принципами і нормами права зумовлюються розумінням наявності в людині "схильності до зла". Звідси випливає необхідність чітко і ясно сформулювати "закон поведінки", категоричний імператив, яким повинна керуватися людина в своєму житті і діяльності,

пам'ятаючи, що немає нічого вище за "зоряне небо наді мною і морального закону в мені". Для І. Канта ідеал громадянина, який розуміє сутність всезагальності гостинності і дотримується її принципів, є запорукою терпимого ставлення до іншого і показником розвитку цивілізації.

Література

1. *Сайд Е.* Культура й імперіалізм: пер. з англ. / Е. Сайд – К. : Критика, 2007. – 608 с.
2. *Петров М.К.* Язык, знак, культура. / М. К. Петров – Изд. 2-е, стер. – М. : Еditorial URSS, 2004. – 328 с.
3. *Мотрошилова Н.В.* Цивилизация и варварство в эпоху глобальных кризисов. / Н. В. Мотрошилова – М. : ИФРАН, "Канон+" РООИ "Реабилитация", 2010. – 480 с.
4. *Зенкин С.* Гостеприимство: к антропологическому и литературному определению [Электронный ресурс] / С. Зенкин // "НЛО". – 2004. - № 65. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2004/65/zen7.html>.
5. *Кант И.* Антропология с прагматической точки зрения. (1798) / И. Кант // Собрание сочинений: В 6 т. / [под общей ред. Асмуса Я.Ф., Гулыги А.Я., Ойзермана Т.И.]. – М. : "Мысль", 1966. – Т. 6 – С. 350-588.
6. *Мотрошилова Н.В.* Цивилизация и варварство в современную эпоху. / Н. В. Мотрошилова – М. : ИФРАН, 2007. – 268 с.
7. *Кант И.* Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане (1784) / И. Кант // Собрание сочинений в 8 т. / [под общей ред. Гулыги А.В.]. – М. : ЧОРО, 1994. – Т.8 - С.12-28.
8. *Кант И.* Метафизика нравов в двух частях. (1797) / И. Кант // Собрание сочинений: В 6 т. / [под общей ред. Асмуса Я.Ф., Гулыги А.Я., Ойзермана Т.И.]. – М. : "Мысль", 1965. – Т. 4 Ч. 2 – С. 351-418.
9. *Кант И.* К вечному миру. (1795) / И. Кант // Собрание сочинений: В 6 т. / [под общей ред. Асмуса Я.Ф., Гулыги А.Я., Ойзермана Т.И.]. – М. : "Мысль", 1966. – Т. 6 – С. 258-309.

References

1. *Said, E.* Kul'tura i imperializm: per. z angl. / E. Said – K.: Krytyka, 2007. – 608 s.
2. *Petrov M.K.* Iazyk, znak, kul'tura. / M. K. Petrov – Izd. 2-е, ster. – M. : Editorial URSS, 2004. – 328 s.
3. *Motroshilova N.V.* Civilizaciia i varvarstvo v iepohu global'nyh krizisov. / N. V. Motroshilova – M. : IFRAN, "Kanon+" ROOI "Reabilitaciia", 2010. – 480 s.
4. *Zenkin S.* Gostepriimstvo: k antropologicheskому i literaturnomu opredeleniiu [El-ektronnyi resurs] / S. Zenkin // "NLO". – 2004. - № 65. – Rezhim dostupa: <http://magazines.russ.ru/nlo/2004/65/zen7.html>.
5. *Kant I.* Antropologija s pragmaticheskoy tochki zrenija. (1798) / I. Kant // Sobranie sochinenii: V 6 t. / [pod obshhei red. Asmusa Ia.F., Gulygi A.Ia., Oizermana T.I.]. – M. : "Mysl'", 1966. – T. 6 – S. 350-588.
6. *Motroshilova N.V.* Civilizaciia i varvarstvo v sovremennuiu epohu. / N. V. Motroshilova – M. : IFRAN, 2007. – 268 s.
7. *Kant I.* Ideia vseobshhei istorii vo vsemirno-grazhdanskem plane (1784) / I. Kant // Sobranie sochinenii v 8 t. / [pod obshhei red. Gulygi A.V.]. – M. : ChORO, 1994. – T.8 - S.12-28.
8. *Kant I.* Metafizika nравов v dvuh chastiah. (1797) / I. Kant // Sobranie sochinenii: V 6 t. / [pod obshhei red. Asmusa Ia.F., Gulygi A.Ia., Ojzermana T.I.]. – M. : "Mysl'", 1965. – T. 4 Ch. 2 – S. 351-418.
9. *Kant I.* K vechnomu miru. (1795) / I. Kant // Sobranie sochinenii: V 6 t. / [pod obshhei red. Asmusa Ia.F., Gulygi A.Ia., Ojzermana T.I.]. – M. : "Mysl'", 1966. – T. 6 – S. 258-309.